

В. У. ПАХІРКА

**ТЭМАТЫЧНЫ СКЛАД ГЕРМАНІЗМАЎ
У МОВЕ БЕЛАРУСКІХ СВЯТОЧНЫХ ПЕСЕНЬ
(НА МАТЭРЫЯЛЕ ЗБОРНІКА «БЕЛАРУСКІЯ ПЕСНІ»
І. НАСОВІЧА)**

Белорусскія прастонародныя песні можна назваць безыскусственнымъ, но не лишенымъ изящества изложеніемъ чувствъ простого, необразованнаго народа при радостныхъ, забавныхъ, не менее как и при скорбныхъ, печальныхъ и неприятныхъ обстоятельствахъ жизни человека.

І. Насовіч
[3, с. 47]

Менавіта ў песнях і адлюстроўваецца нацыянальная самабытнасць народа, яго культура і традыцыі, таму народныя песні заўсёды застаюцца багатай крыніцай для вывучэння.

І. Насовіч падзяляе сферу выкарыстання беларускіх песень на дзве асобныя вобласці:

1) па абставінах грамадскага жыцця:

- святочныя, віншавальныя, вясеннія на Купалле;
- пры грамадскіх летніх палявых работах, асабліва на жніво;
- песні вясёлага зместу, якія выкарыстоўваюцца пры грамадскіх сходах і танцах;

- любоўныя;

- песні ў былых і апавяданнях;

2) па абставінах сямейнага жыцця:

- вясельныя;

- хрэсьбінныя;

- калыскавыя;

- розных сямейных змен і нягод;

- рэкруцтва;

- сіроцтва;

- удаўства [3, с. 51].

Аналізуючы беларускія святочныя песні, І. Насовіч пісаў: «Белорусскія простонародныя песни, принаровленные къ праздничному какому либо дню, не суть молитвенныя, но обыкновенно распеваемыя для домашняго или собеседническаго увеселенія, или въ роде поздравленія съ праздника-ми» [3, с. 51].

Такім чынам, беларускія святочныя песні дазваляюць нам зазірнуць у штодзённае жыццё многіх пакаленняў нашых продкаў, іх побыт і звычаі

святкавання розных падзей іх грамадскага жыцця. Наяўнасць германізмаў у крыніцах фальклорна-дыялектнага характару з'яўляецца яшчэ адным доказам іх трывалага засваення ў мове-запазычальніцы [2, с. 77].

У выніку шматлікіх кантактаў беларускага і нямецкамоўнага насельніцтва ў беларускую мову ўвайшла вялікая колькасць слоў нямецкага паходжання. Яны знайшлі сваё адлюстраванне і ў народных святочных песнях.

Германізм — слова ці моўны зварот у пэўнай мове, які быў запазычаны з якой-небудзь германскай мовы або створаны па прыкладу слова ці выразу гэтай мовы [4].

Найбольш яскрава і поўна можна разгледзіць шляхі развіцця германізмаў менавіта ў крыніцах фальклорна-дыялектных матэрыялаў, бо народная мова з'яўляецца «невывучэным народным багаццем» [5, с. 3].

Як адзначае В. Галай і іншыя даследчыкі, сярод германізмаў пераважную большасць займаюць канкрэтныя найменні, а менавіта бытавая лексіка. [1, с. 129]. Асабліва шырока сярод слоў германскага паходжання прадстаўлена будаўнічая лексіка [6, с. 58]. Так, сярод вылучаных германскіх слоў, якія сустракаюцца ў беларускіх святочных песнях, прысвечаных абставінам грамадскага жыцця, прысутнічае наступная будаўнічая лексіка: *мост* (мяркуецца, што паходзіць ад ст.-в.-ням. *mast* [9]); *будынак* (запазычана з польск. *budynek*, якое паходзіць з с.-в.-ням. **būding* [9]); *гонты* (запазычанне з польск. *gont* або чэш. *hont*, першакрыніцай з'яўляецца ням. *gant* [9]).

Шырока прадстаўлены назвы чалавека паводле прафесіі, сацыяльнага статусу ці асаблівасцей характару: *князь* (прасл. *kъnędzъ* было запазычана з германскіх моў [9]); *жаўнер* (запазычанне з польск. *żołnierz*, якое паходзіць з ням. *Söldner* [9]).

Лексіка нямецкага паходжання ў пераважнай большасці адносіцца да так званых «культурных» запазычанняў, якія нярэдка засвойваліся разам з рэаліямі ў выніку гандлёвага абмену таварамі з замежнымі купцамі, а таксама ў працэсе развіцця народнай гаспадаркі [7, с. 124]. Сваё адлюстраванне ў беларускіх народных святочных песнях, прысвечаных абставінам грамадскага жыцця, знайшлі наступныя германізмы народна-гаспадарчага характару:

1) назвы прадметаў паўсядзённага ўжытку: *талерка* (паводле Я. Карскага, запазычана з ням. *Teller*, магчыма, пад уплывам польск. *talerzyk* [9]); *дышла* (запазычана праз польск. *dyszel* з герм. *dysel*, *disle*, *dissel* [9]);

2) назвы страў і напояў: *хлеб* (М. Фасмер лічыць слова запазычаным з гоц. *hlaifs* [8]);

3) назвы адзення, абутку, тканіны і скуры, вырабаў з іх і некаторых прадметаў упрыгожвання: *шнуркі* (запазычана праз польск. *sznur*, *sznurek* з с.-в.-ням. *snuor* [8]);

4) назвы адзінак вымярэння і колькасці: *талер* (запазычана праз ст.-польск. *taler*, *talar* з ням. *Taler* [9]); *штука* (запазычана праз польск. *sztuka* з с.-в.-ням. *stücke* [8]).

У прааналізаваных святочных песнях прысутнічаюць таксама словы нямецкага паходжання, якія адносяцца да духоўнай сферы чалавека: *танец* (з ням. *Tanz*, мажліва, пры польск. пасрэдніцтве [9]); *жарт* (слова паходзіць ад ням. *Scherz* [9]).

Варта адзначыць, што сярод германізмаў выяўлены назоўнікі абстрактнай семантыкі: *пакуса* (паводле М. Фасмера, запазычанне з гоц. *kausjan* [8]); *шык* (запазычана з ням. *Schick* [8]), а таксама асобныя дзеясловы: *бучыць* (запазычанне з с.-в.-ням. *bûken* [9]); *вінішаваць* (запазычана праз польск. *winszować* ад с.-в.-ням. *wünschen* [9]); *рахаваць* (запазычана праз польск. *rachować* з ням. *rechnen* [9]).

Такім чынам, шматлікія кантакты на побытавым узроўні, гандлёвыя сувязі, ваенныя дзеянні спрыялі замацаванню слоў нямецкага паходжання ў беларускай мове, якія знайшлі сваё адлюстраванне ў жывой гаворцы народа. Характарызуючы тэматычны склад германізмаў, якія сустракаюцца ў беларускіх народных песнях, можна з упэўненасцю казаць аб разнастайнасці паняццяў, якія яны выражаюць, але пераважная іх большасць выкарыстоўваецца для наймення прадметаў народна-гаспадарчага ўжытку.

СКАРОТЫ

герм. = германскі
гоц. = гоцкі
ням. = нямецкі
польск. = польскі
прасл. = праславянскі

руск. = рускі
с.-в.-ням. = сярэдневерхнянемецкі
ст.-в.-ням. = старажытнаверхнянемецкі
ст.-польск. = старажытнапольскі
чэш. = чэшскі

ЛІТАРАТУРА

1. Галай В. М. Асаблівасці функцыянавання запазычанняў у гаворках Брэстчыны // Беларускае слова: дыялектнае і запазычанае: зб. артык. па матэр. навук. чытанняў, прысвеч. памяці Е. С. Мяцельскай. — Мінск, 2011. — С. 129–130.
2. Масленікава С. С. Германізмы ў дыялектнай мове: манаграфія / навук. рэд. П. У. Сцяцко. — Гродна, 2013.
3. Насовіч І. І. Беларускія песні, сабраныя І. І. Насовічам. — Санкт-Пецярбург, 1873.
4. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. — Москва, 2006.
5. Панюціч К. М. Лексіка народных гаворак / пад рэд. Ф. М. Янкоўскага. — Мінск, 1976.
6. Прыгодзіч А. А. Лексіка нямецкага паходжання ў Слоўніку беларускай мовы І. І. Насовіча // Спадчына Івана Насовіча і беларускае мовазнаўства: матэр. навук. чытанняў, прысвеч. 220-годдзю з дня нарадж. І. І. Насовіча. — Мінск, 2008. — С. 58–59.
7. Станкевіч А. Аб некаторых асаблівасцях функцыянавання і адаптацыі германізмаў у беларускіх гаворках // Беларусіка = Albaruthenica: Кн. 7. Беларуска-нямецкае грамадска-культурнае ўзаемадзеянне: гісторыя, сучаснасць, перспектывы. — Мінск, 1996. — С. 124–129.
8. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — Т. 1–4. — Москва, 1986.
9. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. — Т. 1–13. — Мінск, 1978–2010.